

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Оборотов Ю.М. Праворозуміння як аксіологічне начало (постулат права) / Ю.М. Оборотов // Право України. – 2010. – № 4. – С. 49–55.
2. Дудченко В.В. Подальший розвиток природно-правової концепції в українській юриспруденції / В.В. Дудченко // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 50. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2010. – 772 с.
3. Алексеев С.С. Теория права / С.С. Алексеев. – М. : БЕК, 1994. – 224 с.
4. Гіда Є.О. Теорія держави та права / Є.О. Гіда, Є.В. Білозьоров, А.М. Завальний та ін.; за заг. Ред. Є.О. Гіди. – К. : ФОРМ О.С. Ліпікан, 2011. – 632 с.
5. Котелевская И.В. Правовые акты. Учебно-практическое и справочное пособие / И.В. Котелевская, Ю.А. Тихомиров. – М. : Юринформцентр, 1999. – 381 с.
6. Красавчиков О.А. Категории науки гражданского права. Избранные труды: В 2 т. Т. 2 / О.А. Красавчиков. – М. : Статут, 2005. – 457 с.
7. Аристотель С. Метафизика / Пер. с греч. А.В. Кубицкого. – М. : Эксмо, 2008. – 1015 с.
8. Ивлев Ю.В. Логика для юристов: учебник для вузов / Ю.В. Ивлев. – М. : Дело, 2000. – 412 с.
9. Нересянец В.С. Философия права: Краткий учебный курс / В.С. Нересянец. – М. : Изд-во НОРМА – ИНФРА, 2001. – 256 с.
10. Братусь Д.В. Понятие «юридическая природа»: актуальные проблемы теории и практики / Д.В. Братусь // Юрист. – 2009. – № 8. – С. 28–39.
11. Алексеев С.С. Общие дозволения и запреты в советском праве / С.С. Алексеев. – М. : Юридическая литература, 1998. – 325 с.
12. Сытник К.М., Брайон А.В., Гордецкий А.В., Брайон А.П. Словарь-справочник по экологии / К.М. Сытник и др. – К. : Наукова думка, 1994. – 665 с.
13. Коротюк О.В. Науково-практичний коментар Закону України «Про нотаріат» / О.В. Коротюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/1584072047387/pravo/naukovo-praktichniy_komentar_zakonu_ukrayini_pro_notariat.
14. Постанова КМУ від 29.06.1999р. «Про затвердження переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів» [Електронний ресурс]. – режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP991172.html.
15. Закон України «Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/826-14>.
16. Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 р. №3425-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3425-12/page>.

УДК 342.5

**ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА РАДИ
НАРОДНИХ КОМІСАРІВ ВІДПОВІДНО ДО КОНСТИТУЦІЇ УРСР 1937 р.**

**POWERS AND ORGANIZATIONAL STRUCTURE
OF THE COUNCIL OF NATIONAL COMMISSARS OF THE USSR ACCORDING
TO THE SOVIET CONSTITUTION OF 1937 YEAR**

Дудченко О.С.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри політології та права

Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Стаття присвячена дослідженню організаційно-правових засад створення та функціонування Ради Народних Комісарів УРСР. Проаналізовано організаційна структура та повноваження Ради Народних Комісарів Української РСР відповідно до Конституції УРСР 1937 року.

Ключові слова: закон, народний комісар, народний комісаріат, Рада Народних Комісарів, постанова, розпорядження.

Статья посвящена исследованию организационно-правовых основ создания и функционирования Совета Народных Комиссаров УССР. Проанализированы организационная структура и полномочия Совета Народных Комиссаров Украинской ССР согласно Конституции УССР 1937 года.

Ключевые слова: закон, народный комиссар, народный комиссариат, Совет Народных Комиссаров, постановление, распоряжение.

The article is devoted to research of organizational-legal bases of creation and functioning of the Council of People's Commissars of the Ukrainian SSR. The organizational structure and powers of the Council of National Commissars of the Ukrainian SSR is analyzed according to the Constitution of Ukrainian SSR of 1937.

Key words: law, National Commissar, National Commissariat of the Council of National Commissars, Resolution, Order.

Постановка проблеми. Сучасні державотворчі процеси, що пов'язані з проведенням у країні конституційної та адміністративної реформ, вимагають дослідження особливостей діяльності органів державної влади на різних історичних етапах. Уряд відіграє важливу роль у функціонуванні держави на всіх етапах її розвитку. Відтак особливості діяльності уряду викликають підвищений інтерес серед науковців. Уникнення проявів тоталітаризму та авторитаризму певною мірою залежить від вивчення радянського етапу функціонування органів державної влади. На особливу увагу заслуговує дослідження організаційно-правових засад діяльності уряду радянської України в 1930-х рр.

Стан дослідження. У науковій літературі окремим питанням функціонування органів державної влади радянської України присвячено ряд праць. Зокрема, до цієї проблематики зверталися В.Д. Гончаренко, Д.В. Журавльов, В.П. Єрмолін, І.Б. Колишко, В.С. Калиновський, Г.В. Лаврик, Н.Р. Нижник, В.М. Шаповал, В.А. Яцюк та інші сучасні вітчизняні вчені. Проте повноваження та організаційна структура Ради Народних Комісарів УРСР (Далі – РНК УРСР) досліджувалися в їхніх працях у контексті розгляду інших питань.

Мета статті – аналіз повноважень та організаційної структури Ради Народних Комісарів УРСР (далі – РНК УРСР) відповідно до Конституції УРСР 1937 р.

Виклад основного матеріалу. Для розкриття особливостей функціонування уряду УРСР відповідно до Конституції УРСР 1937 р. варто розглянути етимологію поняття «уряд». У сучасній юридичній науковій літературі під терміном «уряд» розуміють колегіальний вищий виконавчий орган держави [1, с. 63]. Уряд у широкому значенні – це сукупність осіб і установ, яким у державі належить вища влада, законодавча, виконавча і судова, а у вузькому значенні – це центральна виконавча влада, і в цьому сенсі кабінет міністрів протиставляється парламенту [2, с. 603]. Відомий український учений В.М. Шаповал визначає «уряд» як один із вищих органів держави, компетенція якого лише умовно може бути зведена до виконання законів, здійснення завдань у сфері управління [3, с. 180].

Вітчизняний дослідник О.Т. Волошук, проаналізувавши визначення терміну «уряд» у науковій літературі та конституціях різних країн світу, зазначає, що уряд – це орган, який володіє виконавчою владою в державі і здійснює загальне управління державними справами згідно з правилами, передбаченими в законодавстві [4, с. 54].

Термін «уряд» вживався в усіх радянських конституціях. Зокрема, в Конституціях УСРР 1919 р. та 1929 р. цей термін згадувався по одному разу в контексті з іншими поняттями. У Конституції УРСР 1937 р. чітко закріплювалася назва уряду УРСР – Рада Народних Комісарів УРСР, та регламентувалися його повноваження та організаційна структура [5, с. 369].

Український учений Ю.Є. Вовк, досліджуючи вплив уряду УСРР на формування та розвиток орендних відносин у сільському господарстві України у

20-х роках ХХ століття, зазначає, що під терміном «уряд УСРР» слід розуміти один із органів виконавчої влади централізованої держави, підпорядкований єдиній централізованій владі, наділений певними повноваженнями у сфері державного управління на визначеній території, статус якого формально визначено на конституційному рівні [6, с. 12].

Конституція УРСР 1937 р. закріплювала суспільний лад, державний устрій, визначала систему вищих органів державної влади УРСР та Молдавської АРСР, яка входила до складу Української РСР, систему місцевих органів державної влади, бюджет УРСР, організацію суду і прокуратури, основні права і обов'язки громадян, виборчу систему, герб, прапор, столицю, порядок внесення змін до Конституції УРСР [7, с. 78]. У сучасній юридичній літературі неодноразово зазначалося про декларативно-пропагандистський, політичний характер Конституції СРСР 1936 р. та союзних конституцій, у тому числі і Конституції УРСР 1937 р. [8, с. 61–62]. Водночас варто погодитися з академіком В.Д. Гончаренком, що, крім дійсно декларативних положень, у Конституції УРСР 1937 р. містилися норми, якими регулювалися реально існуючі соціально-економічні, державно-правові явища [7, с. 81].

Порівняно з Конституцією УСРР 1929 р. Конституція УРСР 1937 р. містила ряд положень, що стосувалися реформування системи органів державної влади та управління. Якщо аналізувати правовий статус Ради Народних Комісарів УРСР, її повноваження та структуру з точки зору положень, проголошених Конституцією УРСР 1937 р., то слід зауважити, що згідно зі ст. 38 зазначеного нормативно-правового акту Верховна Рада УРСР утворювала Раду Народних Комісарів УРСР. Уряд УРСР, тобто РНК УРСР, проголошувалася найвищим виконавчим та розпорядчим органом державної влади УРСР. У зв'язку із цим варто погодитися з Д.В. Журавльовим, який стверджує, що в Конституції УРСР 1937 р. розмежувалися державна влада і державне управління. Відтак і розділ, який регламентував статус Ради Народних Комісарів УРСР, мав назву «Органи державного управління Української Радянської Соціалістичної Республіки» [9, с. 21]. Крім того, як зазначає В.С. Гошовський, аналіз норм прав, закріплених у Конституції УРСР 1937 р., Конституції СРСР 1977 р. та Конституції УРСР 1978 р., дозволяє відзначити, що формально було законодавчо закріплено розподіл влади на три гілки (законодавча, виконавча і судова), але в умовах тоталітарної держави та панування Комуністичної партії ця схема узурпувала ідею «розподілу влад» у класичному її вигляді [10, с. 34].

Конституція УРСР 1937 р. закріплювала організаційну структуру РНК УРСР. Так, до складу РНК УРСР входили: голова Ради Народних Комісарів УРСР; заступники голови Ради Народних Комісарів УРСР; голова Державної планової комісії УРСР; Народні Комісари УРСР (харчової промисловості; легкої промисловості; лісової промисловості; земельних справ; зернових і тваринницьких радгоспів; фінансів; внутрішньої торгівлі; внутрішніх

справ; юстиції; охорони здоров'я; освіти; місцевої промисловості; комунального господарства; соціального забезпечення); Уповноважений Комітету заготівель СРСР; начальник Управління в справах мистецтв; Уповноважені загальносоюзних Народних Комісаріатів [5, с. 370].

Згідно зі ст. 40 Конституції УРСР 1937 р. Рада Народних Комісарів УРСР була відповідальна перед Верховною Радою УРСР і їй підзвітна, а в період між сесіями Верховної Ради УРСР – перед Президією Верховної Ради УРСР, якій підзвітна. Уряд УРСР або Народний Комісар УРСР, до якого звернуто запит депутата Верховної Ради УРСР, зобов'язані не більше як у триденний строк дати усну або письмову відповідь у Верховній Раді УРСР. Отже, Конституція УРСР 1937 р. де-юре проголошувала РНК УРСР як колегіальний орган державного управління, але де-факто всі рішення приймалися на основі рішень Політбюро ВКП(б), Раднаркому СРСР та інших союзних органів влади й управління [11, с. 243].

Відповідно до ст. 43 Конституції УРСР 1937 р. РНК УРСР: «...а) об'єднує і спрямовує роботу Народних Комісаріатів УРСР та інших підвідомчих їй господарських і культурних установ; об'єднує і перевіряє роботу Уповноважених загальносоюзних Народних Комісаріатів; б) вживає заходи зі здійснення народногосподарського плану; в) вживає заходи зі здійснення державного і місцевого бюджету УРСР; г) вживає заходи із забезпечення громадського ладу, оборони інтересів держави й охорони прав громадян; д) спрямовує і перевіряє роботу Ради Народних Комісарів Молдавської АРСР, керує і перевіряє роботу виконавчих комітетів обласних Рад депутатів трудящих; е) утворює, в разі необхідності, спеціальні комітети і Головні Управління при Раді Народних Комісарів УРСР у справах господарського і культурного будівництва» [5, с. 369].

Серед переліку завдань, віднесених до компетенції РНК УРСР, важливе місце займало керівництво діяльністю народних комісаріатів. Народні комісаріати, у свою чергу, здійснювали керівництво різними галузями державного управління та поділялися на союзно-республіканські та республіканські. Згідно зі ст. 48 Конституції УРСР 1937 р. до союзно-республіканських народних комісаріатів УРСР належали народні комісаріати харчової промисловості; легкої промисловості; лісової промисловості; земельних справ; зернових і тваринницьких радгоспів; фінансів; внутрішньої торгівлі; внутрішніх справ; юстиції та охорони здоров'я. Перелік республіканських народних комісаріатів був закріплений ст. 49 Конституції УРСР 1937 р. Зокрема, до них належали народні комісаріати освіти; місцевої промисловості; комунального господарства та соціального забезпечення [5, с. 370].

Причому слід відзначити, що союзно-республіканські народні комісаріати УРСР були підзвітними як Раді Народних Комісарів УРСР, так і відповідному союзно-республіканському Народному Комісаріатові СРСР. У свою чергу, республіканські народні комісаріати УРСР підпорядковувалися безпосередньо Раді Народних Комісарів УРСР. Як слушно зазначають українські вчені О.В. Кузьминець та В.С. Калиновський, центральні органи державного управління УРСР, незважаючи на те, що називалися республіканськими, були структурними підрозділами союзної держави [11, с. 239].

Важлива роль у діяльності РНК УРСР відводилася реалізації народногосподарського плану та заходів, спрямованих на виконання державного і місцевого бюджету УРСР.

На відміну від Конституції УСРР 1929 р., в якій було закріплено право РНК УСРР видавати законодавчі акти й постанови (стаття 39 Конституції УСРР 1929 р.), стаття 41 Конституції УРСР 1937 р. передбачала, що Рада Народних Комісарів УРСР мала право видавати постанови й розпорядження на основі і на виконання законів СРСР та УРСР, постанов та розпоряджень Ради Народних Комісарів СРСР. Тобто можна зробити висновок, що РНК УРСР втратила свої законодавчі повноваження, а постанови та розпорядження мали підзаконний характер. Постанови і розпорядження Ради Народних Комісарів УРСР були обов'язкові до виконання на всій території УРСР. Також Конституцією УРСР 1937 р. РНК УРСР було надано право здійснювати перевірку стану виконання виданих постанов та розпоряджень.

Рада Народних Комісарів УРСР мала право припиняти постанови і розпорядження Ради Народних Комісарів Молдавської АРСР, рішення і постанови обласних Рад депутатів трудящих і скасовувати постанови та розпорядження виконавчих Комітетів обласних Рад депутатів трудящих. Крім того, Рада Народних Комісарів УРСР мала право скасовувати накази та інструкції Народних Комісарів УРСР. Отже, в умовах командно-адміністративної системи управління дані норми Конституції УРСР 1937 р. юридично закріпили жорстку централізацію влади, підзвітність нижчестоящих органів вищестоящим.

Висновки. Таким чином, Конституція УРСР 1937 р. закріпила назву уряду УРСР – Рада Народних Комісарів УРСР, проголосивши її найвищим виконавчим і розпорядчим органом державної влади. Конституція УРСР 1937 р. регулювала повноваження та організаційну структуру РНК УРСР. Проте всі нормативно-правові акти РНК УРСР приймалися на основі рішень ВКП(б), РНК СРСР та інших союзних органів влади й управління. Варто зазначити, що в цілому всіма органами державного управління керувала Комуністична партія, відбулося зрощення більшовицької партії з державою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шаповал В.М. Вищі органи сучасної держави. Порівняльний аналіз / В.М. Шаповал. – К. : Програма Л, 1995. – 136 с.
2. Брокгауз Ф.А., Ефрон И.А. Энциклопедический словарь. Общество и государство. Правители и полководцы. Народы и страны / Ф.А. Брокгауз, И.А. Ефрон. – М. : Изд-во ЭКСМО, 2004. – 832 с.
3. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн : [підручник] / [В.М. Шаповал]. – К. : АртЕк, Вицшк., 1997. – 264 с.

4. Волощук О.Т. Поняття та сутність уряду як носія виконавчої влади / О.Т. Волощук // Науковий вісник Чернівецького університету. 2011. Випуск 597. Правознавство. – С. 50–55.
5. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки (1937 р.) // Хрестоматія з історії держави права України. – Том 2. Лютий 1917 р. – 1996 р. : Навч. посіб. для юрид. вищих навч. закладів і факульт.: У 2 т. / В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький ; за ред. члена-кореспондента Академії правових наук України В.Д. Гончаренка. – К. : Ін Юре. – 1997. – 800 с.
6. Вовк Ю.Є. Вплив Уряду УСРР на формування та розвиток орендних відносин у сільському господарстві України у 20-х роках ХХ століття / Ю.Є. Вовк // Порівняльно-аналітичне право. – 2016. – № 2. – С. 12–14. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела : http://www.pap.in.ua/2_2016/3.pdf.
7. Гончаренко В.Д. Конституція Української РСР 1937 р. / В.Д. Гончаренко // Вісник Академії правових наук України : збірник наукових праць. – 2012. – № 2. – С. 75–83.
8. Кульчицький В.С. Генезис та еволюція української Конституції / В.С. Кульчицький, І.Й. Бойко. – Львів : Вид. юрид. ф-ту Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка, 2007. – 96 с.
9. Журавльов Д.В. Організаційно-правове забезпечення функціонування центральних органів виконавчої влади України: теоретико-правовий аспект : монограф. / Д.В. Журавльов. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2013. – 312 с.
10. Гошовський В.С. Реформування системи виконавчої влади в Україні: концептуальні засади і правове регулювання / В.С. Гошовський. – Київ : «Хай-Тек Прес», 2012. – 320 с.
11. Кузьминець О.В. Історія держави і права України / О.В. Кузьминець, В.С. Калиновський – 2-е вид., доповнене. – К. : Вид-во Україна, 2002. – 448 с.

УДК 356:12

ГЕНЕЗА ІНСТИТУТУ ГРОМАДСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

GENESIS CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS IN UKRAINE: HISTORICAL AND LEGAL ASPECTS

Іерусалімова І.О.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави та права
ВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»*

Кожура Л.О.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
заступник завідувача кафедри теорії та історії держави та права
ВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»*

У даній науковій статті здійснено аналіз поняття «громадське суспільство». Визначено його характерні ознаки та особливості. Розкрито зміст основних етапів становлення та розвитку інституту громадського суспільства в Україні.

Ключові слова: суспільство, держава, громадське суспільство, соціум, громадянин, особа.

В данной научной статье осуществлен анализ понятия «гражданское общество». Определены его характерные признаки и особенности. Раскрыто содержание основных этапов становления и развития института гражданского общества в Украине.

Ключевые слова: общество, государство, гражданское общество, социум, гражданин, лицо.

In this scientific article analyzes the concept of „civil society”. Defined its characteristics and features. The content of the main stages of formation and development of civil society institutions in Ukraine.

Key words: society, state, civil society, society, citizen, person.

Постановка проблеми. Еволюція громадянського суспільства – складний і суперечливий процес, аналіз якого потребує конкретно-історичного підходу. Становлення та розвиток даного інституту відбувається протягом тривалого періоду еволюції сучасної цивілізації. Цей процес має багато закономірностей, спільних для багатьох країн. Але кожна держава, розвиваючи громадянське суспільство, вносила щось особливе, характерне саме для неї.

Варто відзначити, що досить специфічний досвід його побудови мала Україна. Адже феодаль-

ний устрій тривалий час носив потворні форми кріпосництва, що межувало з рабством. Це зумовило і характерний розвиток суспільства, що безперечно наклало певний відбиток на взаємовідносини між верствами населення, на їх психологію. За таких умов основою соціально-економічного ладу стає сільська община, яка, з одного боку, сприяла єднанню і взаємодопомозі селян, з іншого, – культивувала дух покори.

Стан дослідження. Окремими питаннями розвитку громадського суспільства займалися